

Gyógyszerésztörténeti közlemények

Gyógyszerészet 27. 380—382. 1983.

Zala vármegye gyógyszerterái 1850-ben

HALÁSZ IMRE

A szabadságharc leverése után berendezkedő abszolutizmus pontosan számbavett minden megyebeli intézményt, így 1850-ben a megyebeli gyógyszerterákat is.

Zala vármegyében 10 gyógyszerteráról és 4 ún. kézigyógyszerteráról tettek jelentést. Ha ehhez a megyei egészségügyi közigazgatás 14 orvosa és sebésze tulajdonában levő kézi gyógyszerterákat is hozzászámítjuk, 28 olyan hellyel számolhatunk, ahol orvossághoz juthatott a 605 lakott helyen élő 220 552 ember közül a rászoruló.

Az öt helyiségből álló gyógyszerterák majdnem mindegyike megfelelt a kormányzat által követelt előírásoknak, a vizsgáló bizottság csak egyetlen épületben talált — nedvessége miatt — kifogást. A cikk végén levő táblázat kimutatást közöl a megyei gyógyszerterákról, közli a helyét, nevét, a tulajdonos nevét, mikor szerzett a tulajdonos gyógyszerész oklevelet, mióta és milyen jogon birtokolja a gyógyszerterát, valamint segédjének és gyakornokának nevét.

★

Az 1848—49-es magyar forradalom és szabadságharc után berendezkedő önkényuralmi közigazgatás azzal kezdte működését, hogy minden, a megyében található intézetet központi utasításra összeíratott. Zala megye gyógyszerteráinak összeírására 1850. második felében került sor [1].

A Magyar Koronaország nyugati részén fekvő Zala vármegyében 516 lakott helyen (mezővárosban és faluban) valamint 89 pusztán összesen 220 552 ember élt [2]. A lakosság egészségügyi ellátását 14 orvosnak és 14 gyógyszerterának kellett biztosítani [3].

Az 1850-ben közigazgatásilag rendezett (megkisebbitett) Zala megyében tíz gyógyszerterá mőködött, amelyek gyógyszerészmesterek tulajdonában voltak. Ezek a gyógyszerterák a nagyobb településeken, kereskedővárosokban, közigazgatási központokban nyíltak általában a XIX. század első felében [4].

Ami az épületeket illeti, a tíz működő gyógyszerterá közül egyet építettett a tulajdonosa, a többi épületet úgy vásárolták, tehát a gyógyszerterá számára először át kellett alakítani. Ez meg is látszott a helyiségek belső elrendezésén, illetőleg állapotán. A tíz gyógyszerterá közül kilenc megfelelt az elvárásoknak, világos, száraz, megfelelően

tisztán tartott épület volt, ám az átalakítások miatt nem mindig feleltek meg a helyiségek méretei a kívánalmaknak. Az épületekről azonban csak egy gyógyszerész, a megyeszékhelyi „Szentlélek” gyógyszerterá tulajdonosa panaszkolta, hogy az általa nemrégén vásárolt épület annyira nedves, hogy a penészedésre, fülledésre hajlamosabb szerkeket a megromlás veszélye nélkül nem tarthatja az épület északi fala mellett. Az 1850. évi gyógyszerterávizsgálat csak ebben az épületben talált kifogást. Ez előrelépés az 1845., 1846., 1847. évi vizsgálatokhoz képest, mert az ez években felvett jegyzőkönyvek szerint a megye hat gyógyszerterának tulajdonosai voltak gondban az épületek állapota miatt, melyeket a tulajdonosok az elmúlt időben saját költségükön rendbehozattak.

Ezek a gyógyszerterák a helyiségek piacerein, vagy a legforgalmasabb, kereskedők lakta utcáiban álltak. Érdeklőség, hogy a megyeszékhelyen, Zalaegerszegen a két gyógyszerterá egymással szemben, az utca két oldalán állt, nem kis konkurrenciát jelentve egymásnak [5].

A megye gyógyszerterái általában öt helyiségből álltak. Ezek az alapvető helyiségek: a gyógyszerterá officina, a gyógyszerészműhely, a raktár, a pince és a fűpadlás.

A jegyzőkönyvek szerint nagyon szigorúan vizsgálták az „arsenicális mérgek” tárolásának, felhasználásának és nyilvántartásának körülményeit. Minden gyógyszerterában külön elzárt helyen tartották ezeket a gyógyszerészeti anyagokat. A zalaegerszegi Szentlélekhez címzett gyógyszerterá tulajdonosának erre az épület belső elrendezése miatt nem volt lehetősége, a padláson egy lezárt ládában tartotta ezeket a veszélyes szereket, melléjük zárva azokat az eszközöket is, amelyeket csak a mérgekhez volt szabad használni.

A gyógyszerterárlátogatások jegyzőkönyvei hiányként mindössze annyit tüntettek fel, hogy azok a gyógyszerészeti utasítások, méregeladási szabályok hiányoznak, melyeket körrendeletek formájában bocsátott ki a Helytartótanács, de megjegyzi azt is, hogy ezeket a körrendeleteket a főorvosokkal is csak néha, a gyógyszerészekkel pedig soha nem közölte senki.

A gyógyszerészek készleteiket Bécsből egészítették ki, Anton Pfantzer hat, F. C. Mayerhofer három, Franz Wilhelm egy megyei gyógyszerterának szállított a birodalom központjából.

Zala megye gyógyszerértái 1850-ben[10].

Megjegyzések a táblázathoz:

Ny = Helytartótanács engedélyével szabályszerűen nyitotta
 én = évmegjelölés nincs a forrásban
 x = nincs adat a forrásban
 M = „mesterré avatott”
 H = mióta és milyen módon használja a gyógyszerértát?

a gyógyszerértár

helye	neve	neve	segéd neve		gyakornok neve	
			M	H		
Alsólendva	Szentháromság	Kiss Béla	1834	NY 1835	— Verli Miksa (18 éves)	
Nagykanizsa	Igazság	Fábián József	1846	vette 1850	Bojemann István (1850-től okl. gyógy- szerész)	—
Nagykanizsa	Fekete Sas	Lovák Károly	1831	örökölte én.	Raiz Antal („1845-ben szabá- dulólevelet nyert.”)	Juhász Ferdinánd
Zalaegerszeg	Szentlélek	Anisits Daniel	1844	vette 1848	—	Szigethi Sándor (19 éves)
Zalaegerszeg	Szentháromság	özv. Isoó Ferencné (férje halála után a gyógyszerértárát fia Isoó Ferenc vezeti).	1841	NY 1844	—	Böck József (21 éves)
Sümege	Megváltó (más forrás szerint Fekete Sas ¹⁾)	Grezsó János	x	vette 1838	—	Pillich Ferenc
Tapolca	Oroszlán	Kovács Márton	1828	NY 1830	—	Panovits Sándor

tulajdonosa

Keszthely	Két Oroszlán	Gr. Festetics Tasziló, A gyógyszerészei mun- kát Pfiszterer Károly végzi	1843	örökölte én. 1848	—	Pfiszterer Antal
Zalaszentgrót	Magyar Korona	Botly Radó	1836	vette 1839	—	—
Balatonfüred	Oroszlán	Németh Pál	1834	vette 1839	—	Felletár Emil

A jegyzőkönyvek megaláztatással nyugtázták azt is, hogy a legújabb szakirodalom — a beszerzési nehézségektől függetlenül — szinte valamennyi gyógyszerértárban megtalálható volt.

Ami a személyi feltételeket illeti, valamennyi gyógyszerértár tulajdonos több évvel az összeírás előtt már „mesterré avatott”. Nyolc gyógyszerésznek volt segédje, általában a gimnázium hat osztályát végzett 19—21 éves férfiak, akik közül egy már segédlevelet szerzett, a nagykanizsai „Igazság” gyógyszerértár tulajdonosának segédje pedig okleveles gyógyszerész volt. A másik nagykanizsai gyógyszerértár tulajdonosa segéddel is, gyakornokkal is dolgozott, a keszthelyi, földesúri tulajdonban álló gyógyszerértárban a gyógyszerész gyakornoka saját fia volt. Ezeket a gyakornokokat 1848. és 1850. között fogadták fel a gyógyszerészek általában három évre, lehetőleg a helybeli lakosok közül. Zalaegerszegen a „Szentháromság” gyógyszerértárát a tulajdonos özvegye birtokolta, a szakmai munkát pedig az ugyancsak gyógyszerészdiplomás fia végezte [6].

A gyógyszerértárak számbavételénél számolni kell azokkal a kézi gyógyszerértárakkal is, amelyeket az orvosok, és a kerületi sebészek tartottak lakásukon, akik körútjuk során ezekből látták el bete-

geiket. Ilyen kézi gyógyszerértár négy volt a megyében, amelyekben valamennyi rögtön használható szer megtalálható volt, a jegyzőkönyvek szerint elegendő mennyiségben és jól tárolva. A főorvos külön kiemelte jelentésében, hogy a kézi gyógyszerértárakat tulajdonosaik olyan rendben tartják, mint a valóságos gyógyszerértárakat [7].

A gyógyszerértárak számában, felszereltségében 1850-ben Zala megye semmiben sem volt elmaradva az ország más megyéitől. Összességében 14 gyógyszerértárt tekinthetünk működőnek, s mivel a kerületi sebészek körútjuk során magukkal vitték kézigyógyszerértáraikat is, állíthatjuk, hogy majdnem az egész megye területén hozzájuthatott a gyógyszererekhez a rászoruló.

1850-ig a szegényebb sorsú adózók, megyei közszolgálatban állók és a beteg rabok részére térítésmentesen kellett gyógyszereket kiszolgáltatni a megyei pénztár terhére, amit a benyújtott számla ellenében időnként a megye megtérített a gyógyszerészeknek. Ez a kiszolgáltatót gyógyszereménység a lakosság számától változóan az 1850-et megelőző két-három évben 20 ezüstartintól 500 ezüstartintig terjedt gyógyszerészenként. Természetesen a kereskedővárosok gyógyszerészei magasabb számlákat nyújtottak be, mint a többi mező-

városok gyógyszerészei. Magas volt a számla összege azokon a vidékeken is, ahol a szabadságharc alatt fegyveres harctevékenység folyt. (Összehasonlítással: a keszthelyi uradalmi gyógyszertárnak, a megye legnagyobb, legforgalmasabb gyógyszertárának bevétele évenként átlagosan 2720 ezüstitforint volt [8].)

1850-ben egy rendelettel megtiltották a gyógyszertárak ezen tevékenységét. Ezért írta dr. Smalakovits Mihály megyei főorvos a gyógyszertárakról szóló jelentésében, hogy a szegények orvoslását a kiadott rendelet miatt el kell hanyagolni. Véleménye szerint ez a helyzet normális körülmények között még valahogyan fenntartható, de ha valahol járvány törne ki, az katasztrófális következményekkel járna, miután most, hogy szükség lenne rá, nem juthatnak gyógyszerekhez az érintettek, ez az orvost elidegeníti tőlük, s akkor sem fognak gyógyszerhez nyúlni, ha azt járvány idején ingyen adnák. Bármennyire is ostromozta jelentésében a főorvos a megyehatóságot, érdemi intézkedés csak annyi történt, hogy a beteg rabok gyógyszeres kezelését fedezte a megyei pénziár. A régi, ezen ominózus rendelet előtti helyzetet csak az abszolutizmus kora után állították vissza [9].

A megye gyógyszerítári hálózata megfelelt az országos átlagnak, amelyre két évtized múlva, intenzív fejlesztéssel ráépülhetett az osztrák—magyar kiegyezés utáni magyar egészségügyi szakigazgatás teljes — az akkori értelemben vett modern — intézményrendszere.

IRODALOM

1. Zala megyei Levéltár (a továbbiakban ZmL.) IV. 151., VII. B. 2. ZmL. IV. 151. V. 3. ZmL. IV. 151. VII. 4. *Blázy Árpád*: A gyógyszerészet megjelenése és fejlődése Zala megyében 1711—1848. (Zalai Gyűjtemény 1. Zalaegerszeg, 1974.) 12. p. Megjegyezzük, hogy az elcsatolt területen két gyógyszertár működött; Csáktornyan „Zrinyi” néven, és Perlakon „Reményhez” néven. Ezekre ld. bővebben: Blázy id. mű 42. és 47. p. 5. *Blázy*: id. mű 65. p. 6. ZmL. IV. 151. VII. B. Uo. ld. még 10. jegyzetet is. 3. *Blázy*: id. mű 95. p. 9. ZmL. IV. 151. VII. B. 511. 1/2. 1849—50. 10. A táblázat a gyógyszertárvizsgálati jegyzőkönyvek alapján készült. Lelőhelye: ZmL. IV. 151. VII. B. 1851. A kézi gyógyszertárakról külön nem vettek fel vizsgálati jegyzőkönyveket, valószínűleg a kizárólag magánpraxist folytató orvosok gyógyszertáraitól van szó. Ha ehhez hozzáadjuk azt, hogy a 2 megyei orvosnak és a 12 kerületi sebészetnek biztos volt kézigyógyszertára, akkor a gyógyszertárak és kézigyógyszertárak száma 28 lehet. Ez azonban — pontos adatok hiányában — csak becslés. 11. *Blázy*: id. mű 65. p.

И. Х а л а с: Аптеки области Зала в 1850 году

Абсолютизм после подавления борьбы за освобождение Венгрии сделал точный учет о всех учреждениях областей, так в 1850 году в том числе и об аптеках областей.

В области Зала сделали заявление о 10 аптеках и о 4 т. н. ручных аптеках. Если к этому добавить ручные аптеки имеющиеся у 14 врачей и хирургов областного здравоохранения, то можно учитывать 28 таких мест, где из 220 552 человек живущих в 605 населенных пунктах нуждающиеся могли получить лекарственные препараты.

Почти каждая из аптек состоящих из 5 помещений соответствовала правительственным предписаниям,

контрольная комиссия только в одном здании имела недостаток - влажность.

Таблица в конце сообщения подытоживает данные аптеки области, сообщает их местонахождение, название, имя владельца, когда он приобрел лицензию фармацевта, с каких пор и по какому праву владеет аптекой, далее имена помощника и практиканта.

I. H a l á s z: *Pharmacies in County of Zala in 1850*
After putting down the Hungarian war of liberation by the emperors of Austria and Russia in 1849, an absolute rule was introduced in Hungary and accounts have been taken of all institutions of public interest, including of pharmacies, in 1850. The report submitted in County of Zala enumerated 10 regular, 4 so-called house pharmacies, and 14 hand pharmacies in possession of the county's health administration or run by physicians and surgeons. Thus 28 such places were at the disposal of 220 552 inhabitants living at 606 inhabited locations, ...where medicines were available. Almost each of the normal pharmacies had 5 rooms and complied with the requirements of the government, only one building was found objectionable, because of wetness. The location, name, and proprietor of each pharmacy; the date of the pharmacist's diploma and the date of acquiring the pharmacy, the kind of license for running the pharmacy, as well as the names of the assistants and apprentices are tabulated at the final part of the paper.

I. H a l á s z: *Die Apotheken des Komitates Zala im Jahre 1850*

Der sich nach der Niederwerfung des Freiheitskampfes einrichtende Absolutismus nahm jede grössere Institution genau in Berechnung, so im Jahre 1850 auch die Apotheken des Komitates. Im Komitat Zala wurden 10 Apotheken und 4 sogenannte Handapotheken gemeldet. Rechnet man zu diesen auch die im Besitze der 14 Ärzte und Chirurgen der sanitären Verwaltung des Komitates befindlichen Handapotheken hinzu, so kann mit 28 solchen Stellen gerechnet werden, wo von den in 606 bewohnten Ortschaften lebenden 220552 Menschen die darauf Angewiesenen zu Arzneimittehlen kommen. Von den aus 5 Räumen bestehenden Apotheken, entsprach fast jede den seitens der Regierung vorgeschriebenen Anforderungen und die Untersuchungskommission fand nur in einem einzigen Gebäude - wegen Feuchtigkeit - Grund zur Beanstandung. Die am Ende des Artikels befindliche Tabelle enthält eine Aufstellung der Komitatsapotheken, den Ort und den Namen der Apotheke, den Namen des Besitzers, den Zeitpunkt zu welchem er das Apothekerdiplom erwarb, desweiteren auch seit wann und mit welchem Recht er die Apotheke eignet sowie den Namen seines Gehilfen und seines Praktikanten bekannt.

*Resumo en Esperanto:

I. H a l á s z: *Apothekoj de Komitato Zala en la jaro 1850*

Post venko super la libercedatato la denove aranĝinta absolutismo ĝuste kalkulis ĉiujn instituciojn en la komitato, kaj tiel en la jaro 1850 ankoraŭ enkomitatatajn apotekojn.

Oni raportis en Komitato Zala pri 10 apotekoj kaj pri 4 tiel nomataj man-apotekoj. Se oni kalkulas la man-apotekojn estantaĵoj en la posedo de la 14 kuracistoj kaj kirurgoj de la komitato sanitara administrato, oni povas kalkuli je 28 tiaj lokoj, kie povis ricevi medikamenton la 220 552 homoj vivantaj en 605 loĝlokoj. Preskaŭ ĉiuj apotekoj (konsistantaj el 5 ejoj) konvenis al la preskriboj postolataj de la reĝimo, la ekzamena komisiono nur en unusola konstruaĵo trovis nekompLETECON — pro ĝia malsekeco.

La tabelo ĉe la fino de la artikolo publikigas indicojn pri la komitataj apotekoj, demonstros iliajn lokojn, nomojn, la nomon de la posedanto, kiam la posedanto akiris farmacistan diplomon, de kiam kaj je kia rajto li posedas la apotekojn, krome la nomon de lia komizo kaj praktikanto.